

Pešková, Dagmar

Blahoslav Zbořil a problém hodnot a hodnocení v české filozofii

Studia philosophica. 2010, vol. 57, iss. 1, pp. [139]-148

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115508>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR PEŠKOVÁ

BLAHOSLAV ZBOŘIL A PROBLÉM HODNOT A HODNOCENÍ V ČESKÉ FILOZOFII

Úvod

Filozofické úvahy o hodnotách a hodnocení, neboli axiologie, jsou nedílnou součástí filozofického myšlení již od starověku. Nejvlastnějším smyslem a cílem tohoto výkladu je poukázat na to, že určitá tradice v řešení axiologické problematiky existuje též v české filozofii v období mezi dvěma světovými válkami.

Při pohledu na filozofickou produkci vznikající v této době vystupuje řada autorů, kteří svým dílem přispěli k uvedení filozofie hodnot na půdu českého filozofického myšlení. Vyvrcholení snah o systematické zpracování axiologické problematiky lze nalézt v díle brněnského filozofa Blahoslava Zbořila.

Nástin axiologické problematiky v české filozofii v období mezi dvěma světovými válkami

Vývoj filozofického myšlení u nás mezi dvěma světovými válkami je nerozlučně spjat s celosvětovým ekonomickým a sociálním vývojem. Je to období, jehož milníky jsou především stabilizace tržní ekonomiky ve dvacátých letech, velká hospodářská krize v letech třicátých a nástup fašismu.

V české filozofii tohoto období se stává stále více zřejmou skutečnost, že pozitivismus, první filozofický směr, jenž u nás, hlavně zásluhou teoreticko-filozofické formulace jeho základních principů Františkem Krejčím, nabyl – slovy Jiřiny Popelové – „všenárodního významu“,¹ se dostává do nového postavení, v němž přestává hrát úlohu hegemonu. Na jedné straně má svou oporu ve vědách a mezi vědci, ve filozofii nebo alespoň ve filozofických institucích si zachovává své výsadní postavení, zároveň se však vytváří široký nepozitivistický proud v čele s protipozitivistickou opozicí sdruženou kolem časopisu *Ruch filozofický* (založili jej Karel Vorovka a Ferdinand Pelikán na podzim 1920).

¹ J. Popelová, *Filozof František Krejčí*, Praha: Národní práce 1942, s. 5.

Objevují se názory označující pozitivismus za „přežitý“, jenž svým odmítáním „metafyzických otázek“ nemůže uspokojovat světový názor moderního člověka. Jsou to hlasy nejen z řad filozofů-nepozitivistů, ke kritice pozitivismu dochází i uvnitř samotného pozitivistického tábora a je vedena snahou o překonání jeho „dogmatických“ omezení. Toto úsilí je spjato se jménem Josefa Tvrdeho, nejvýznamnějšího pozitivisticky orientovaného filozofa v české filozofii meziválečného období.

Filozofie hodnot nachází své místo v českém filozofickém myšlení v období dvacátých let, kdy ještě zaznívají otřesné zkušenosti z první světové války. Systematicky ji v této době nepěstuje ještě žádný z filozofů. O obecné problematice hodnot nacházíme zmínky v souvislosti s nejrůznějšími filozofickými obory, zejména etikou, estetikou, logikou apod.

Zvýšená pozornost axiologické problematice se u nás věnuje v období třicátých let, kdy krize ve společenských vztazích, napětí a nejistota jsou vystupňovány celosvětovou hospodářskou krizí. Mluví se o ní dokonce jako o „ohnisku filozofické diskuse“, což se výrazně projevilo i na VIII. mezinárodním filozofickém kongresu v Praze v roce 1934.

Axiologická činnost u nás vrcholí těsně před druhou světovou válkou a je vedena především snahami o hierarchizaci hodnot a úsilím nalézt v neklidné době řád hodnot, o který by se člověk mohl opřít a vyznat se ve složité situaci.

Teorii hodnot uváděla na půdu české filozofie celá řada autorů. S výsledky jejich práce se setkáváme na stránkách knih a časopisů, s některými problémy hodnot vystoupili naši filozofové na mezinárodních filozofických kongresech (Kozák, Mukařovský, Novák). V této souvislosti však bývá konstatována skutečnost, že velký rozptyl axiologické problematiky do nejrůznějších filozofických disciplín „ubírá axiologickým snahám na intenzitě a výsledek se jeví tudíž v extenzivním obrazu“.² Práci zabývajících se přímo teorií hodnot je velmi poskrovnu. Většina autorů o hodnotách pojednává pouze v souvislosti se svým dílem filozoficko-etickým (Bláha, Kozák), filozoficko-logickým (Tvrdý, Engliš), filozoficko-právním (Weyr, Kallab, Engliš, Neubauer) a filozoficko-estetickým (Novák, Mukařovský). U Jiřiny Popelové nacházíme zmínky o hodnotách a hodnocení té doby v souvislosti s otázkami filozofie dějin a klasifikace vědních disciplín. Za jednoho z přímých teoretiků filozofie hodnot v uvedeném období je považován Blahoslav Zbořil, který ve třicátých letech publikuje článek *Poznání a hodnocení* (1933) a jehož nejvýznamnější dílo *Poznání, hodnocení a tvoření norem*, i když vychází až po druhé světové válce, tkví svými kořeny v tomto období a svým obsahem představuje nejvýznamnější sebereflexi českého axiologického myšlení mezi dvěma světovými válkami.

Podle způsobu řešení problematiky hodnot a hodnocení lze výše uvedené autory přibližně rozdělit do tří názorových směrů. Prvním je kritický idealismus, k němuž je řazena tzv. normativní škola právní – F. Weyr, J. Kallab, K. Engliš, Z. Neu-

² L. Zadina, *Axiologický problém v české filozofii meziválečné*, (disertační práce), Brno: UJEP 1968, s. 37.

bauer – a v druhé fázi svého filozofického vývoje též E. Rádl. Druhým směrem je intuitivní idealismus, reprezentovaný J. B. Kozákem. Třetím směrem je pak pozitivismus a realismus, za jehož mluvčí jsou pokládáni T. G. Masaryk, F. Krejčí, J. Tvrdý, I. A. Bláha a J. L. Fischer. V následující části výkladu budeme sledovat ohlas axiologické problematiky v pracích Jana Blahoslava Kozáka (pojetí hodnot jako „objektivních“ kvalit), Josefa Tvrdeho („emocionalistické“ pojetí hodnot) a Karla Engliše („intelektualistické“ pojetí hodnot). Číníme tak s vědomím, že tito myslitelé nepředstavují veškerou axiologickou produkci v uvedeném období, ale často právě v polemice s nimi, jakož i s jinými českými a zahraničními autory, se utvářely názory na problematiku hodnot a hodnocení u Blahoslava Zbořila.

Jan Blahoslav Kozák se k obecným problémům hodnot vyslovuje zejména v souvislosti s řešením etické problematiky, a to v pracích *V boji o duchovní hodnoty* (1930) a zvláště pak v *Přítomném stavu etiky* (1930). V těchto studiích se rozchází s představou, že hodnocení je pouze subjektivním aktem a že hodnoty jsou subjektivní fikce. Zastává a obhajuje názor, že hodnoty jsou objektivní kvality, které existují nezávisle na člověku a které lze hierarchicky uspořádat do stupnice, o níž by se člověk mohl opřít. Na jejím základě je pak možné objektivní hodnocení, které se spolu s objektivními hodnotami může stát základem objektivních etických soudů. Výsledkem objektivního etického souzení je pak objektivní etika, která po určení stupnice mravních hodnot může poskytnout návod, čemu v dané situaci dát přednost. Za nejvyšší hodnoty považuje Kozák hodnoty duchovní. Mravní život, jak uzavírá, je tedy výrazem víry, že určení člověka, a to jak jednotlivce, tak také všeho lidstva, je duchovní. Osobnost člověka vyrůstá nad sebe, když se postaví do služeb nadosobních ideálů, které jsou zcela nezávislé na tradici, obecném mínění, prospěchu a štěstí. A právě v napětí mezi ideálem a tím, co je, spatřuje Kozák zdroj mravního pokroku.

Josef Tvrdý spojuje problematiku hodnot a hodnocení s filozofií náboženství. Činí tak v pevné víře, že podstatu náboženství lze nejlépe objasnit pomocí pojmu hodnoty. Tím, že noeticky propracovává problém hodnot a hodnocení a včleňuje axiologický aspekt do systematických filozofických úvah, je pokládán za jednoho ze zakladatelů české axiologie. Poznámky k obecné problematice hodnot se objevují nejprve v jeho habilitační práci *Filozofie náboženství* (1921), dále pak v *Nové filozofii* (1935) a v *Úvodu do filozofie* (1937). Samostatnou kapitolu jí věnuje ve své *Logice* (1937) a k hodnotám se vztahuje také jeho polemická stať *Kritický finalismus* (1937).

Josef Tvrdý na rozdíl od J. B. Kozáka nechápe hodnoty jako absolutní, neměnné a na člověku nezávislé. Hodnotu vymezuje jako veškerý projev „aktivní stránky lidské“. Tuto aktivitu vysvětluje Tvrdý „tendencemi“, které jsou jednak vrozené, jednak vznikají přizpůsobováním se společnosti a přírodě. Hodnocení, jež vzniká uspokojováním určitých tendencí, je tedy svou povahou subjektivní. Jeho základ vidí Josef Tvrdý v citu: hodnotíme svými city, touhami, přáními. Z absolutního subjektivismu však vyvádí představa, že existují tak zvané „hodnotní soudy“, které předpokládají spolupráci skutečného subjektu se skutečným objektem a přinášejí do hodnocení jistou míru objektivity. Existenci současných

hodnot vysvětluje Tvrdý působením společenského života a jeho vývoje. Za nejvyšší hodnoty pak považuje náboženské hodnoty.

Karel Engliš k filozofické problematice hodnot přispívá zejména řešením jejich formálně logických problémů. Zabývá se jimi v pracích *Teleologie jako forma vědeckého poznání* (1930), v diskusním příspěvku *Horror finalitatis: Poznámky k logice Josefa Tvrdého* (1938) a v *Malé logice* (1947), jejíž jedna část vyšla samostatně pod názvem *Teorie hodnoty a hodnocení* (1947).

Podle Karla Engliše existují tři způsoby poznávání skutečnosti – ontologický, teleologický a normologický. Každý z těchto tří způsobů se promítá v pozorovaném předmětu jako v určité kvalitě, která také zakládá jeho hodnotu. Kvality a tedy i hodnoty dělí na ontologické, teleologické a normologické. Přitom každá kvalita má několik stupňů. V souladu s těmito předpoklady Englišova definice hodnoty zní: „Hodnota je kvalita kvantitativně určená.“³

Hodně pozornosti při svém výkladu hodnot a hodnocení věnuje Engliš problému hodnocení, které vymezuje jako „duševní aktivitu“, k níž je třeba objektu, jeho kvality a míry jeho kvality, která je hodnotou. O povaze hodnocení platí, že je druhem souzení, a tudíž přiřítání kvality (hodnoty) se děje soudem. Z toho pro něj plyne, že hodnocení je zároveň poznávání. Hodnotní soudy, a tedy i poznávací, Engliš rozděluje na teoretické (soudy, jimiž se zjišťuje kvalita a hodnota ontologická, jež nemá s našimi zájmy nic společného) a praktické. To jsou soudy, jimiž zjišťujeme vztah k našim zájmům. Tyto soudy jsou obsahem teleologického a normologického hodnocení. Lze tedy uzavřít, že v protikladu k těm koncepcím v obecné filozofii hodnot, které hodnocení vylučují z oblasti poznání s poukazem na to, že se při něm účastní „iracionální složky naší duševnosti“, Engliš dovozuje, že i teleologické hodnocení, jež je soudem o vztahu hodnoceného předmětu ke „chtěnému“ účelu, je poznáním určitého druhu. Svě pojetí hodnocení jako rozumového postihování prostředků k daným účelům považuje Karel Engliš za adekvátní i při výkladu hodnot jako je krásno, mravnost atd.

Na závěr našeho nástinu axiologické problematiky v československé filozofii meziválečného období připomeňme ještě jeden důležitý faktor, který přispěl v této době k uvedení axiologické problematiky na půdu filozofie a který zároveň souvisí s ostatními, které jsme již zmínili, totiž, že posuny, k nimž dochází v práci věd, směřují k „vytvoření nového stadia vývoje vědy“.⁴ Dochází k rozrušení metodologické jednoty a v souvislosti s tím k diferenciaci „přírodověd“ a „duchověd“.

Nás v souvislosti s axiologickou problematikou zajímá skutečnost, že právě ony „duchovědy“, tj. vědy, které se zabývají lidskou skutečností, pod heslem překonání naturalismu hledají nové poznávací prostředky, postupy i nová zdůvodnění a cíle. Myšlenky o tom, že právě hodnoty a hodnocení jsou kulturním vědám nejvlastnější a že tvoří jedno z jejich specifík, se objevují v práci Jiřiny Popelové *Poznání kulturní skutečnosti* (1933).

³ K. Engliš, *Malá logika*, Praha: Melantrich 1947, s. 446.

⁴ J. Cetl, *Český pozitivismus*, Brno: UJEP 1981, s. 86.

Život a dílo Blahoslava Zbořila

Blahoslav Zbořil se narodil 21. 5. 1901 ve Valašském Meziříčí. Vyrůstal v náboženské rodině (jeho otec, úředník berní správy, byl aktivním pracovníkem česko-bratrské církve). Z přísné protestantské výchovy se snažil již v mládí vymanit. Toto úsilí bylo podněcováno dozrávajícím přesvědčením o neexistenci boha, božích zázraků a nadpřirozené moci vůbec.

Ve Valašském Meziříčí začal Blahoslav Zbořil studovat na reálném gymnáziu. Maturitu však složil na II. Československém reálném gymnáziu v Brně, kam se celá rodina přestěhovala v souvislosti s povýšením jeho otce do funkce vládního rady. Na gymnáziu se Zbořil zajímal zejména o literaturu, miloval poezii a projevoval též výrazné pěvecké nadání. Lásku k filozofii u něj probudil v té době středoškolský profesor Josef Tvrdý, který se stal také pro příští Zbořilovu orientaci ve filozofii velkým vzorem, později vztah učitele a žáka přerostl v osobní přátelství.

Veden zájmem z gymnaziálních studií, začal mladý abiturient navštěvovat v roce 1919 přednášky z filozofie, historie a zeměpisu na Karlově univerzitě v Praze. Ve studiu pokračoval na brněnské univerzitě. Tehdy v roce 1922 patřil mezi první posluchače právě ustanoveného filozofického semináře. Univerzitní studia ukončil Blahoslav Zbořil v roce 1924 disertační prací *Filozofická skepse* a její význam pro myšlení evropského lidstva. Práce se setkala s příznivým ohlasem, především pro pozoruhodnou autorovu sečtělost v oblasti příslušné filozofické literatury a schopnost mladého autora k mnoha problémům formulovat vlastní stanovisko.

Svou životní dráhu Blahoslav Zbořil začíná jako středoškolský profesor. Řadu let vyučuje filozofii a dějepis na reálkách v Brně a Uherském Hradišti. Vedle pedagogické práce se odvíjí též odborná práce v oblasti filozofie, politická a osvětová činnost. Do popředí jeho zájmu, jehož výsledkem je řada článků, studií a recenzí, se v této době dostávají problémy filozofie dějin, zejména pak filozofie náboženství. V náboženské otázce Blahoslav Zbořil zastává důsledně antiklerikální postoj. Ve svých člancích odmítá náboženství zjevení a víry. Jako pramen poznání kritizuje různé formy ontologického důkazu boha, staví se proti pokusům smiřovat ideologickou základnu klerikalismu, teologie a fideismu s moderní vědou.

Ve svých filozofických názorech se v tomto období definitivně rozchází s pozitivistickou filozofií Františka Krejčího a svůj postoj definuje jako kritický realismus v intencích Josefa Tvrdého. Klade si v této souvislosti například otázku, zda lze „vědecky myslet o bohu“, jinými slovy, jestli je možná existence „vědecké metafyziky“. Přiklání se k názoru, že možná je, „zůstává však nejméně spolehlivou vědou, neb je založena na neúplné indukci a soudí z mála příkladů na veškerenstvo“.⁵ Z tohoto hlediska přistupuje Zbořil k vlastnímu řešení některých náboženských otázek, jejichž ucelený výklad nacházíme ve studii *Budoucnost*

⁵ B. Zbořil, *Analýza pojmu zkušenosti a její důsledky pro metafyzické pojetí boha*, *Kalich* 9, 1924, s. 163.

náboženství (1931). Blahoslav Zbořil neodmítá náboženství. Klade si však otázku, jaké bude náboženství budoucnosti, protože odmítá tradiční věrouky, panteismus, panenteismus i deismus, které jeho slovy „nevyhovují mentalitě moderního člověka“. Blahoslav Zbořil si představuje náboženství budoucnosti jako náboženství etické, které má být etickým učením, vyloženým na vědeckém základě. Základním principem je předpoklad existence nejvyššího ideálu, společného všemu lidstvu, který vychází z tendence překonat všechno zlo. Tímto nejvyšším ideálem je absolutní dokonalost, která vznikla sloučením ideálu dokonalé harmonie, absolutní pravdy, nejvyšší slasti a mravní dokonalosti.

Problémy etiky, ideálů lidstva, otázky smyslu lidského života zůstávají i nadále v centru jeho pozornosti. V průběhu třicátých let dospívá Zbořil k jejich obecnému základu – k filozofii hodnot. Od uvedeného období se axiologie stává pro Blahoslava Zbořila nejvlastnějším oborem, jemuž zůstává věrný celý život. První syntetickou axiologickou studií je práce *Poznání a hodnocení* (1933), ve které se objevují v zárodečné formě jeho řešení axiologických problémů, která následně obhájí a zpracovává do hloubky ve své knize *Poznání, hodnocení a tvoření norem* (1947).

Po druhé světové válce, v roce 1946, nastupuje Blahoslav Zbořil dráhu vysokoškolského pedagoga. Po získání docentury je pověřen přednáškami z estetiky na Pedagogické fakultě Palackého univerzity v Olomouci. Později působí na Vysoké škole sociální v Brně, a to až do jejího zrušení v roce 1950. Přednáší zejména dějiny filozofie, rétoriku, etiku a pedagogiku. Po zrušení této školy až do odchodu do penze vyučuje Blahoslav Zbořil na středních školách. Nějaký čas je také zaměstnán jako externí učitel též na brněnské filozofické fakultě. V letech 1968–1969 zde přednáší dějiny filozofie a systém axiologie, v letech 1969–1970 vypisuje kurs o estetických hodnotách.

Zbořilova tvůrčí práce v oblasti filozofie se po druhé světové válce rozbíhá několika směry. V období svého působení na vysokých školách píše několik skript. (Např. *Úvod do noetiky*, 1947, *Úvod do estetiky*, 1947, *Úvod do ontologie a axiologie*, 1947 ad.). Dále vrcholí jeho práce v oblasti filozofie hodnot. Knihu *Poznání, hodnocení a tvoření hodnot* Zbořil koncipuje jako první část dvoudílného svazku *Problémy hodnot*. Druhý díl s názvem *Ideály lidstva* má připravený k vydání koncem čtyřicátých let. K jejímu vydání však již nikdy nedojde.

Ani po druhé světové válce Blahoslav Zbořil ze svého kritickorealistického stanoviska neslevuje, což se zračí v posledních publikovaných pracích *Problém nepoznatelnosti transcendentna* (1968), *Pokus o vědecké zhodnocení filozofie Ernsta Macha* (1971), Heideggerův spis *Sein und Zeit* (1974).

Na sklonku života Blahoslav Zbořil zamýšlí napsat ještě pojednání o štěstí a smyslu života. Znamenalo by to logické vyústění jeho filozofického zájmu, ale také zhodnocení veškeré životní zkušenosti a moudrosti. Tento plán se mu již nedaří realizovat. V únoru 1982 po vleklé, těžké nemoci umírá.

Jak jsme již uvedli, filozofie hodnot znamenala pro Blahoslava Zbořila nejvlastnější filozofický a životní zájem. Systematického výkladu této problematiky se zhostil zejména ve svém ústředním díle *Poznání, hodnocení a tvoření norem*.

Východisko svých filozofických úvah Zbořil bezprostředně spojuje s úlohou a významem světového názoru v životě lidí. Filozofie je pro něj světonázorovým učením, které nemá svět pouze vysvětlovat, ale dávat též uspokojivé odpovědi na otázky typu: Jaký je smysl a cíl našeho života? Jaké je naše postavení ve světě jako celku? Jaký je smysl našich dějin? Tento úkol může plnit jenom ta filozofie, která nepouští ze zřetele obecné úvahy o hodnotách a hodnocení. My totiž „nejsme pasivními diváky a pozorovateli skutečnosti, nýbrž zaujímáme k ní postoj imperativní a řídíme se svými normami a ideály přetváříme skutečnost podle svého přání“.⁶ Víme již z předchozího, že tyto úvahy se rodily v souvislosti s úvahami o možnosti „vědecké metafyziky“, jimiž Zbořil navazoval na filozofické myšlení Josefa Tvrdeho.

V souvislosti s těmito myšlenkami vystupuje do popředí problém objektivního stanovení hodnot. Jakým způsobem se lze orientovat v proměnlivém světě hodnot, kde hledat objektivní kritérium hodnoty? Zbořil klade velký důraz na vybudování „vědecké axiologie“, jíž připisuje velký význam, o čemž svědčí skutečnost, že ji vedle ontologie a noetiky pojímá jako vrchol a závěr obecné filozofie. „Vědecká axiologie“ si klade za cíl – po vyřešení problému obecné povahy hodnot a hodnocení – najít především objektivní kritérium všech hodnot. Vrchol systematického zkoumání hodnot pak představuje pokus o jejich typologizaci a objektivní hierarchizaci.

První část Zbořilova díla tvoří historický nástin axiologické problematiky. V jistém smyslu jej můžeme považovat za průkopnický, protože žádné podobné dílo do té doby ve filozofické literatuře neexistovalo. Zbořil zde upozorňuje, že již ve starověké filozofii nacházíme v zárodečné podobě formulaci nejdůležitějších otázek filozofie hodnot i jejich řešení. Všimá si zejména přínosu platónské filozofie, kromě jiného také z důvodu jejího přetrvávajícího vlivu na moderní filozofii hodnot. Za významný z hlediska axiologie považuje skepticismus, jenž chápe hodnoty subjektivisticky, ale zároveň je to první filozofický proud, který pojímá hodnoty jako vztahy. Pokrok ve vývoji filozofického zkoumání hodnot znamená podle Zbořila Lockovo odlišení hodnocení od poznání. Humovi připisuje zásluhu na tom, že upozornil na význam citu při hodnocení. Za jednoho z nejdůležitějších představitelů rozvíjení axiologické problematiky považuje Zbořil Immanuela Kanta, který jako první odlišil filozofické kategorie „jest“ a „má být“.

K vlastní sebereflexi dochází axiologie zásluhou německého filozofa Hermana Lotzeho až v 19. století. Další vývoj filozofie hodnot sleduje Zbořil u Richerta a Windelbanda. Historický nástin pak končí poukazem na význam fenomenologie a pragmatismu pro utváření moderní filozofie hodnot.

Při vlastním řešení axiologické problematiky se Zbořil zabývá nejprve vztahem poznání a hodnocení a tento vztah analyzuje jednak z hlediska psychologického, jednak z hlediska logického. Při analýze tohoto vztahu z hlediska psychologického dochází k závěru, že veškeré hodnocení je „aktem rozumovým, a proto pozná-

⁶ B. Zbořil, *Poznání, hodnocení a tvoření norem*, Ostrava: O. Havlický 1947, s. 238.

ním“.⁷ Je to ovšem poznání, kde svou roli hrají také city. Z psychologického hlediska nadřazuje tedy pojem poznání pojmu hodnocení. Lze usuzovat, že ve svém úsilí doložit skutečnost, že hodnocení je zároveň poznáním, je Zbořil podporován snahou zabránit subjektivitě a relativitě hodnocení. V dalším rozboru Zbořil dokládá, že poznání a hodnocení, lépe bychom řekli poznávací a hodnotící soudy, jsou shodné také formálně, tedy z logického hlediska. Hodnocení je poznáním i z hlediska logického. Přes konstatovanou shodu poznání a hodnocení se obě „funkce lidského ducha liší“. Je tomu tak z hlediska jejich smyslu a cíle. K tomu je ovšem nutné podle Zbořila nejdříve vyřešit problém hodnot.

Programovým cílem Blahoslava Zbořila, jímž je veden při vlastním řešení podstaty hodnoty, je překonání dvou krajností, které se v historii úvah o axiologii vyskytly, a to jednak axiologického subjektivismu a jednak objektivistické koncepce hodnot absolutních, které existují bez jakéhokoliv vztahu k subjektu. Co je tedy hodnota? Blahoslav Zbořil vidí její podstatu ve vztahu, jímž nabývají kvality objektu hodnotu vzhledem ke kvalitám subjektu. Pro bližší určení hodnoty nachází Zbořil inspiraci v díle dánského filozofa, kritického realisty Haralda Höffdinga. Zbořilova definice hodnoty zní: „Spočívá tedy hodnota v souhlasu či nesouhlasu s tendencí určité živé totality, ať je jí jedinec, společnost, či popřípadě veškeren život.“⁸

Z této definice vyplývá, že existují hodnoty kladné a záporné, individuální nebo obecné. Přitom ale nelze individuálnost a obecnost hodnot směřovat s jejich objektivností a subjektivností. Objektivní hodnota náleží objektu, který je skutečně v souhlasu s tendencemi určité totality; je-li v souhlasu jen zdánlivě, mluvíme o hodnotě subjektivní.

Vztah hodnoty je podle Zbořila objektivní, což znamená, že nepodléhá libovůli subjektu. Určité věci jsou ve shodě s našimi tendencemi, ať chceme nebo nechceme, aby tomu tak bylo. Zbořilův objektivismus naznačuje, jako by skutečnost byla sama o sobě hodnotná. Tuto pro něj nepřístupnou alternativu překonává svým „relativismem“. Pouze ze stanoviska subjektu (totality) je totiž vše, co s jeho základními tendencemi souhlasí, kladně hodnotné, a co mu překáží, je záporně hodnotné. Své řešení filozofického problému hodnot Zbořil s oblibou označuje jako „objektivní relativismus“.

Vymezení hodnoty jako vztahu objektu k tendencím živých totalit je klíčem k odpovědi na otázku diferenciaci poznání a hodnocení. „Daný objekt lze poznávat, aniž bereme v úvahu jeho vztah k tendencím živých totalit, pak jej poznáváme teoreticky, anebo chápeme daný objekt v jeho vztazích k tendencím určité živé totality, a pak jej poznáváme prakticky.“⁹ Rozdělení poznání na teoretické a praktické neznamená jeho rozdělení na objektivní a subjektivní, jímž může být jak teoretické, tak praktické poznání.

⁷ *Tamtéž*, s. 155.

⁸ *Tamtéž*, s. 184.

⁹ *Tamtéž*, s. 193–194.

Ve svém díle se Zbořil zabývá také kladením norem a ideálů jakožto nejvyšších hodnot. V této souvislosti se řadí k myslitelům, kteří považují ideály a normy za výtvořiny tohoto světa a jejich původ hledá v rovině psychologické – ideály jsou racionálním výrazem touhy, normy pak zase racionálním výrazem vůle.

V závěru své práce se Zbořil zabývá stanovením objektivního kritéria všech hodnot, jímž je podle něj ideál absolutní dokonalosti. Je si přitom dobře vědom, že tyto úvahy mají charakter ryze spekulativní. Nicméně předpoklad objektivního měřítka hodnot vede Zbořila k závěru, že je možné provést hierarchizaci hodnot, což také ve svém díle uskutečňuje. Jeho závěrečné úvahy poukazují na to, že teprve vytyčením nejvyšších ideálů lidstva, ustanovením neměnné hierarchie hodnot lze řešit otázky smyslu našeho života a cíle našich dějin.

Závěr

Cílem tohoto výkladu bylo nastínit, že v české filozofii v období mezi dvěma světovými válkami se axiologická problematika stala výrazným předmětem filozofického myšlení a byla zastoupena celou řadou filozofů, z nichž některým věnujeme větší pozornost. Nicméně svého vrcholu a nejsoustavnějšího zpracování dosáhla problematika hodnot a hodnocení právě v díle Blahoslava Zbořila, který formuluje základní axiologické problémy a přináší jejich řešení, často v polemice s filozofy, o kterých jsme se zmínili. Z pohledu současné doby, kdy máme k dispozici nové poznatky z psychologie, genetiky, kvantové fyziky a z celé řady dalších oborů, můžeme Zbořilovo dílo o problémech hodnot a hodnocení řadit k těm pracím, které své čtenáře nutí, aby si kladli stále nové a nové otázky a hledali na ně odpovědi, protože otázky našeho směřování, našeho smyslu života zatím neztratily nic ze své naléhavosti.

BLAHOSLAV ZBOŘIL AND THE PROBLEM OF VALUES AND JUDGMENT IN CZECH PHILOSOPHY

This article deals with some axiological problems in the Czech philosophical thinking during the period between the two World Wars. In the first part the author depicts the reasons which brought about an increased interest in the problems of values and evaluation. In this context you can read about the solutions to these problems which are represented by the philosophers J. B. Kozák, J. Tvrđý and K. Engliš. The largest part of the article is devoted to the life and work of the philosopher Blahoslav Zbořil, whose book called *The Understanding, Evaluation and Creation of Norms* is considered to be the only study connected with this period that deals with axiological problems directly and presents their original solutions.